

BUDOUCNOST POKRAČUJÍCÍHO TRESTNÉHO ČINU

THE FUTURE OF THE INSTITUTE OF CONTINUING CRIME

Petr Kučera

Právnická fakulta, Masarykova univerzita

Abstrakt

Tento příspěvek se věnuje možným změnám institutu pokračování v trestném činu vzhledem k probíhající rekodifikaci trestního práva. Jsou v něm naznačena témata, která nejsou současnou právní úpravou řešena. Je také zhodnoceno, zda navrhovaná právní úprava přináší jejich řešení. Příspěvek se dále zabývá potřebností institutu pokračování v trestném činu pro budoucnost. V závěru je shrnuta kvalita připravovaných změn a na to navazující komplexnost úpravy pokračování v trestném činu.

Klíčová slova

pokračování v trestném činu, společný trest, dílčí útok, zahlazení odsouzení, přetržení pokračování, spojování přestupků

Abstract

This paper is dealing with the future of the continuing crime. It describes the questions and problems that are not solved in the Criminal Code. It also shows whether are these problems planned to be regulated in a new Criminal Codex and presents how, if they are. The article also answers the question of a need of an institute of the continuing crime. At the conclusion the content of this paper is summarized and the quality and perfection of a future legal regulation is rated.

Keywords

a continuing crime, a joint punishment, a breach of law, an obliterated sentence, breaking the continuing, a connection of the minor offences

Úvod

Příspěvek se nejprve bude zabývat některými aspekty právní úpravy, které nejsou v právních předpisech výslovně upraveny. Jejich výslovná úprava by však podle mého názoru byla potřebná. V mnoha případech však již byly v průběhu rekodifikačního procesu změny navrženy.

Jestliže má být popisována právní úprava pokračování v trestném činu, je třeba připomenout dva významné momenty. Za prvé, již z povahy právní normy vyplývá, že tato zakotvuje obecné pravidlo a dále musí být vykládána a aplikována na konkrétní případ. Není tedy myslitelné uvažovat o takové podobě právní normy, která by v sobě obsahovala natolik podrobný postup, že by nebylo výkladu třeba. A za druhé, je třeba si uvědomit, že institut pokračování v trestném činu je výtvozem právní nauky a judikatury, nikoli primárně zákonodárce. Z tohoto vyplývá, že až do 1.1.1994 (kdy bylo pokračování v trestném činu zakotveno v trestním zákoně) vždy, když vyvstala potřeba, bylo k určité otázce zaujato stanovisko bez zapojení zákonodárce. Není důvod předpokládat, že by toto nebylo možné i v dnešní době, a tudíž není třeba vše popisovat vyčerpávajícím způsobem. Na druhou stranu, výslovná kvalitní právní úprava je vždy prospěšným prostředkem pro usnadnění práce orgánům činným v trestním řízení.

Vztah pokračování v trestném činu a zahlazení

Jak prvnímu problému se můžeme věnovat situaci, kdy mezi prvním rozhodnutím o dílčím útoku a následným rozhodnutím o dalším dílčím útoku, které je spojeno s uložením společného trestu, existuje velké časové rozmezí. Toto rozmezí zapříčiní, že odsouzení za první dílčí útok bude zahlazen. Může také dojít k zahlazení ex lege (například u trestu obecně prospěšných prací), kdy časové rozmezí nehraje roli.

Existuje několik přístupů, jak tuto situaci řešit.

Je možné hledět, jako by pachatel nebyl odsouzen a aplikaci ustanovení § 37a trestního řádu se vyhnout s tím, že bude ukládán samostatný trest zbytek trestného činu. Bylo by tedy využito analogické použití ustanovení § 35 odst. 3 trestního zákona. Toto řešení má podle mého názoru ten nedostatek, že pachatel by byl potrestán za jedno pokračování

v trestném činu dvakrát. Z tohoto důvodu lze chápat faktické důsledky analogického použití ustanovení § 35 odst. 3 trestního zákona jako dopadající v neprospěch pachatele a tuto aplikaci nepřipustit. Je ale možný i opačný názor¹, kdy je naopak analogické použití tohoto ustanovení považováno za řádný postup.

Podobné účinky by paradoxně mělo zahrnutí zahlazeného rozhodnutí do společného trestu. Z teoretického hlediska je nutné trvat na jediném odsouzení za pokračování trestném činu, a proto přípustná pouze tato možnost. Aby však mohla fungovat, musí se vyrovnat s faktickým znevýhodněním pachatele pokračování v trestném činu. Takto to bylo zamýšleno v ustanovení § 45 odst. 3 návrhu trestního zákoníku², který umožnil v ustanovení § 93 započíst vykonaný trest i v případě ukládání společného trestu. Stejná právní úprava je zamýšlena i v návrhu nového trestního zákoníku³.

V rámci současné právní úpravy se nabízí analogické využití dvou ustanovení. Silnější pozici má ustanovení § 37 trestního zákona, tedy upuštění od uložení společného trestu (ustanovení § 37a trestního zákona na něj odkazuje). V praxi by byl postup takový, že sice bude zrušen výrok o vině i trestu ve smyslu ustanovení § 37a trestního zákona, ale nový rozsudek bude zahrnovat pouze výrok o vině. Není však vyloučena ani možnost započítání trestu ve smyslu ustanovení § 38 trestního zákona.

Lze namítnout, že ve druhém případě, tedy započítání vazby a trestu, bude pachatel znevýhodněn i tak, protože jeho jednání bude zahlazováno dvakrát. Zároveň však nelze automaticky upouštět od uložení společného trestu (důvodem může být například odlišná právní kvalifikace související s pokračováním ve formě hromadnosti) ve všech případech, kdy byl předchozí odsouzení zahlazeno. Může nastat i situace, kdy zahrnutím již zahlazeného jednání bude zpřísněna právní kvalifikace.

Můžeme tedy říci, že se v každém případě střetnou dva principy, a to povaha zahlazení odsouzení a nutnost existence jediného odsuzujícího rozhodnutí ohledně pokračování v trestném činu. Z hlediska faktického dopadu na pachatele lze vyslovit názor, že započítání

¹ Kratochvíl, V. Ukládání společného trestu za pokračování v trestném činu podle § 37a TrZ, ve znění zákona č. 265/2001 Sb. (vybrané aspekty), Trestněprávní revue, 2002, číslo 2, s. 36

² Tisk č. 744 Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, 2004 – 4. volební období, vládní návrh zákona č. ... Sb., trestní zákoník, dostupné na <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=744&CT1=0>

³ Návrh trestního zákoníku, dostupný na <http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=381&d=160504>

vazby a trestu není až na hraniční případy pro pachatele nepříznivější, protože by bylo tak jako tak třeba zahladit pozdější odsouzení.

Hraniční případy, související například s možností ukládat trest ve vyšší trestní sazbě, je možné přejít s tím, že zde převažuje zájem společnosti na potrestání tohoto jednání. Námitku pachatele, že jeho odsouzení bude zahlazováno déle (uložený společný trest bude díky zahrnutí již zahlazeného odsouzení, které bude ovlivňovat právní kvalifikaci a tím i výši trestní sazby, spadat pod jiné písmeno ustanovení § 69 odst. 1 trestního zákona) je nutné odmítnout s poukazem, že si tento důsledek zavinil sám v důsledku své nedostatečné spolupráce v průběhu trestního řízení.

Přechylování přestupků do pokračování v trestném činu

Za druhé, lze se zaměřit na samotné vymezení pokračování v trestném činu, které je v současné době obsaženo v ustanovení § 89 odst. 3 trestního zákona. Nejzajímavější problém tkví ve výkladu části „... jednání jehož dílčí útoky ... naplňují stejnou skutkovou podstatu trestného činu ...“. Otázka zní zda je možné, aby dílčí útoky, které by byly samostatně kvalifikovány jako přestupky, mohou v souhrnu tvořit pokračování v trestném činu. Klíčovým se v této souvislosti jeví možnost sčítat způsobené škody.

Ustanovení § 89 odst. 3 trestního zákona neposkytuje jasnou odpověď a mohou se vyskytovat dva protikladné názory⁴. Za současného stavu právní úpravy je třeba se přiklonit k tomu, že toto přechýlení není možné. Tuto skutečnost však můžeme vnímat jako nedostatek, kdy není respektován zejména podstata znaku jednotného záměru pachatele pokračování v trestném činu⁵.

Ve vymezení pokračování v trestném činu, které obsahoval neschválený trestní zákoník v ustanovení § 401, byla předmětná otázka řešena stejným způsobem. Ani formulace „... naplňují skutkovou podstatu stejného trestného činu ...“ není jednoznačná.

⁴ Možnost sčítání škod výše uvedeným způsobem je vyloučena v díle Kratochvíl, V. a kol. Trestní právo hmotné obecná část, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno, Masarykova universita v Brně, 2002 na straně 164, opačný názor je zastáván v díle Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon: komentář, páté vydání, Praha, C. H. Beck, 2003 na straně 607.

⁵ Blíže k této problematice viz Kučera, P. Sčítání škod v souvislosti s kvalifikací pokračování v trestném činu, Trestněprávní revue, 2007, číslo 6

Proto je třeba s uspokojením přijmout návrh nového trestního zákoníku, a to ze dvou důvodů. V ustanovení § 392 je zamýšleno znění „...dílčí útoky ... naplňují, byť i v souhrnu, skutkovou podstatu stejného trestného činu ...“. Dané ustanovení j třeba kvitovat ze dvou důvodů. Za prvé, otázku sčítání škod řeší jednoznačně a za druhé, zvolené řešení je správné.

Náprava vadných rozhodnutí uložením společného trestu

Třetí oblastí, kterou se bude příspěvek zabývat, je schopnost společného trestu napravovat pochybení soudů rozhodujících v předešlých řízeních. Můžeme se zabývat dvěma situacemi.

Soud rozhodující o dílčím útoku pokračování v trestném činu například zjistí, že obžalovaný již spáchal jiné dílčí útoky a ohledně nich bylo vyneseno více rozsudků a uloženo několik samostatných trestů nebo dokonce například trest souhrnný či úhrnný.

Především je nutné uvědomit si jednu věc. Všechny případy uvedené v předchozím odstavci znamenají porušení zákona a zhoršení postavení pachatele. Z tohoto důvodu je na ně nutné určitým způsobem reagovat.

Podle mého názoru je možné rozdělit naznačené případy na dvě skupiny.

Do první skupiny lze zařadit situaci, kdy bylo o několika dílčích útocích rozhodnuto samostatnými výroky o vině a trestu, ačkoli již zde měl být uložen trest společný. Je třeba připustit, že soud, který bude v budoucnu rozhodovat o dalším dílčím útoku, neporuší uložením společného trestu práva obviněného natolik zásadním způsobem, aby bylo třeba rozhodnutí, kterým byl uložen společný trest, zrušit.

Zajímavá situace ale nastane, jestliže na výše uvedenou nezákonnost poukáže obviněný podáním opravného prostředku. Bylo by zajímavé uvažovat o tom, jak řešit situaci, kdy bude v průběhu například řízení o dovolání zjištěno, že byl uložen společný trest a tím byly napadené výroky zrušeny. Jelikož trestní řád počítá s určitou posloupností v rozhodování (nejprve Nejvyšší soud posuzuje možnost odmítnout dovolání a až posléze možnost jej zamítnout), lze použít po započítání postupu ve smyslu ustanovení § 265i odst. 3 trestního řádu důvod uvedený v ustanovení odstavce 1. písm. f) tohoto paragrafu. Je zajímavé, že v trestním

řádu není pamatováno na situaci, kdy jsou výroky, o kterých je například rozhodováno o řízení o dovolání, zrušeny. V takovém případě lze dovolání zamítnout, protože není důvodné (lze využít konstrukce, že jestliže již neexistuje rozhodnutí, neexistují ani důvody, proč by měla být posuzována jeho zákonnost a tím přestává být dovolání důvodné)⁶.

Tento postup samozřejmě nevyklučuje pozdější využití opravných prostředků vůči rozhodnutí, kterým byl uložen společný trest.

Ve druhé skupině se nacházejí rozhodnutí, kterými byl uložen úhrnný nebo souhrnný trest. Je třeba říci, že se na tomto místě nebudu zabývat situací, kdy přicházeno uložení takového typu trestu vzhledem k ustanovení § 35 trestního zákona v úvahu. Domnívám se, že nelze dospět ke stejnému závěru jako v předchozí situaci.

Důvodem je ustanovení § 37a trestního zákona, které říká, že společný trest nesmí být mírnější než trest uložený předchozím rozsudkem. Vzhledem k tomu, že podstatou uložení úhrnného a souhrnného trestu je spáchání více trestných činů v souběhu, je dána přitěžující okolnost ve smyslu ustanovení § 34 písm. k) trestního zákona. Lze namítnout, že přitěžující okolnosti uvedené v ustanoveních § 34 písm. k) a l) jsou ekvivalentní. Nicméně se domnívám, že v tomto případě by uložení společného trestu přepínalo možnosti ustanovení § 37a a nad míru dovolenou jeho účelem nahrazovalo využití opravných prostředků.

Daná situace není výslovně řešena v současném trestním zákoně a nezabývají se jí ani nepřijatý trestní zákoník ani návrh nového trestního zákoníku.

Přetržení pokračování v trestném činu

Za čtvrté, můžeme se zabývat i trestněprocesní úpravou, a to konkrétně ustanovením § 12 odst. 11 trestního řádu. Toto ustanovení uvádí, že v případě, že obviněný pokračuje v jednání, pro které je stíhán, i po sdělení obvinění, posuzuje se takové jednání od tohoto úkonu jako nový skutek.

⁶ K tomu viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 9.3.2004, sp. zn. 11 Tdo 245/2004

Koncepce, že pokračování v trestném činu je přerušeno zahájením trestního stíhání⁷, není v našem právním prostředí samozřejmostí⁸. Ustanovení § 12 odst. 11 trestního řádu bylo do trestního řádu zařazeno novelou trestního řádu (zákon č. 292/1993 Sb.) s účinností ke dni 1.1.1994.

Můžeme se ptát, jaké mají tyto hranice význam. Jestliže byly, respektive jsou používány, musí je mít. Lze poukázat na několik důvodů, proč by měla tato rozhodnutí mít vliv na pokračování v trestném činu.

Za prvé, můžeme říci, že je to potřebné pro dosažení účelu trestního řízení (zejména potrestání pachatele trestného činu a ostatně i další účely zmíněné v ustanovení § 1 odst. 1 trestního řádu). Z tohoto pohledu můžeme za hlavní účel přetržení pokračování v trestném činu zajištění hladkého průběhu trestního řízení. Vyskytovaly se i jiné procesní důvody⁹. Je to jistě účel legitimní.

Na druhé straně můžeme považovat za důvod pro existenci přetržení pokračování v trestném činu i další okolnosti. Na tomto místě můžeme vyzdvihnout preventivní působení trestního řízení na samotného pachatele, kdy se mu dostává varování ohledně jeho současného i budoucích skutků. Z tohoto pohledu se však nabízí úvaha, zda by tuto úlohu nemohly plnit i jiné momenty. Lze uvažovat například již o okamžiku zadržení pachatele, seznámení s podezřením podle ustanovení § 179b odst. 3 trestního řádu, doručení opisu obžaloby obviněnému nebo přednes obžaloby u hlavního líčení.

Lze připustit, že oznámení usnesení o zahájení trestního stíhání a vynesení odsuzujícího rozsudku mají jako varování značnou váhu, protože jsou oficiálně první (zahájení trestního stíhání je formálně první okamžik klasického přípravného řízení, kdy orgán činný v trestním řízení připustí, že trestní řízení je vedeno proti konkrétní známé osobě), respektive konečné. Z tohoto pohledu se lze ovšem pozastavit nad tím, pro je tento účinek upřen seznámení pachatele s podezřením.

⁷ Vzhledem k tomu, že záměna institutu sdělení obvinění institutem zahájení trestního stíhání nebyla do ustanovení § 12 odst. 11 trestního řádu promítnuta, je nutné pojem sdělení obvinění nutné vykládat v kontextu s aktuální podobou trestního řádu jako zahájení trestního stíhání.

⁸ Například rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27. 9. 1971, sp. zn. 6 Tz 33/71, považovalo za rozhodný okamžik vyhlášení pravomocného odsuzujícího rozsudku.

⁹ Již zmíněné rozhodnutí sp. zn. 6 Tz 33/71 považuje za důsledek vynesení odsuzujícího rozsudku přerušování totožnosti skutku. O tomto důvodu však vzhledem k ustanovení § 12 odst. 12 trestního řádu můžeme dnes pochybovat.

Lze tedy říci, že přetržení pokračování v trestném činu musí dříve nebo později nastat. Lze pouze pochybovat, zda je vhodné, aby toto činilo usnesení o zahájení trestního stíhání. Vzhledem k výše zmíněnému varování lze pro toto najít ratio. Nicméně se osobně nemohu ubránit dojmů, že smyslem tohoto ustanovení je primárně usnadnit orgánům činným v trestním řízení jejich procesní postup. Samozřejmě je to čistě v moci zákonodárce, nicméně v takovém případě lze vznést námitky stran zachování pojmosloví trestního práva hmotného.

Nejvyšší soud ČSSR uvedl ve svém rozhodnutí ze dne 3.5.1967, sp zn. 6 Tz 15/67, důvod, proč lze uvažovat o přetržení pokračování v trestném činu. Bez bližšího přiblížení hovoří o vynesení odsuzujícího rozsudku jako o okolnosti přerhující objektivní souvislosti. Těžko říci, jak tento pojem vykládat. Na to, aby mohl být považován za jeden ze znaků pokračování v trestném činu, je formulován příliš nejasně a není blíže vysvětlen.

Z tohoto pohledu se lze zamýšlet nad tím, zda nebylo lépe zachovat hranici odsuzujícího rozsudku. Vzhledem k nové koncepci skutku v ustanovení § 12 odst. 12 trestního řádu a ustanovení o společném trestu by odpadl problém s objevováním se nových a nových dílčích útoků.

Další zajímavosti

Dnešní právní úprava společného trestu nepředpokládá (na rozdíl od úpravy souhrnného trestu v ustanovení § 35 odst. 2 trestního zákona), že je třeba dříve učiněné výroky zahrnout i do rozhodnutí o společném trestu. Toto mění návrh trestního zákoníku, který výslovně stanoví, že i rozhodnutí o společném trestu musí být obsažen výrok o trestu ztráty čestných titulů a vyznamenání, ztráty vojenské hodnosti, propadnutí majetku nebo propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, jestliže takový trest byl vysloven již rozsudkem dřívějším.

Nakonec se lze zastavit u skutečnosti, že ustanovení § 45 návrhu trestního zákoníku používá nejednotnou terminologii. Samo sebou to ovšem neznemožňuje jeho aplikaci.

Opodstatněnost pokračování v trestném činu

Z výše uvedeného je zřejmé, že navrhovaný trestní zákoník s institutem pokračování v trestném činu počítá. Vzhledem k nutné propojenosti a hmotněprávní a procesní úpravy lze tento závěr vztáhnout i na budoucí trestní řád.

Položme si však hypotetickou otázku, zda je možné, aby institut pokračování v trestném činu byl z trestního zákoníku vypuštěn.

Především se nabízí pochyby, zda je to opravdu tak snadné. Po vymazání všech ustanovení týkajících se pokračování v trestném činu bude mít právní úprava stejnou podobu jako 31.12.1993. Tehdy byl ovšem institut pokračování v trestném činu i přes absenci výslovné úpravy využíván. Z důvodové zprávy k příslušným zákonům by muselo být patrné, že tento institut nemá být nadále používán. Z hlediska legislativní techniky by ovšem bylo v takovém případě lépe, aby v právních předpisech bylo výslovně zakotveno, že koncepce pokračování v trestném činu nemá žádnou relevanci.

Jiná otázka ovšem je, zda by absence institutu pokračování v trestném činu byla ku prospěchu věci. Především je nutné si uvědomit, že tento institut je používán pro popis situací, které reálně existují a existovat nepřestanou. V případě, že nebude používán institut pokračování v trestném činu, se nebude jednat o dekriminalizační krok; dané situace budou muset být řešeny. Výsledkem bude, že se nebude jednat o jediný trestný čin, ale vícečinný souběh (případně o více přestupků) a bude muset být ukládán souhrnný trest. Nedomnívám se, že by se jednalo o zjednodušení.

Závěr

Příspěvek se zabýval dopadem připravované rekonstrukce trestního práva na institut pokračování v trestném činu. Je třeba pozitivně hodnotit zejména skutečnost, že na pokračování v trestném činu je pamatováno i pro rekonstrukci trestního práva hmotného a zřejmě i procesního. Jestliže by tento institut neměl být nadále používán, nepřineslo by to pozitiva.

Jestliže srovnáme současný trestní zákon s připravovaným trestním zákoníkem, všimneme si, že je plánována výslovná úprava některých dosud neupravených otázek. Děje se tak kvalitním způsobem a pro nelze než s nimi souhlasit. Dílčí problémy nebudou výslovně řešeny i nadále. Není to však neřešitelná situace; bude třeba využít poznatků judikatury a právní nauky.

Celkově lze tedy říci, že připravovaná rekonstrukce trestního práva se v současné podobě jeví z hlediska pokračování v trestném činu jako přínosná.

Literatura:

- [1] Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon: komentář, páté přepracované vydání, Praha, C. H. Beck, 2003, 1582 stran, ISBN 8071796247
- [2] Kratochvíl, V. et al.: Trestní právo hmotné obecná část, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno, Masarykova universita v Brně, 2002, 571 stran, ISBN 8021029854
- [3] Kučera, P.: Sčítání škod v souvislosti s kvalifikací pokračování v trestném činu, Trestněprávní revue, 2007, číslo 6, 7 stran, ISBN 1213 - 5313
- [4] Kratochvíl, V.: Ukládání společného trestu za pokračování v trestném činu podle § 37a TrZ, ve znění zákona č. 265/2001 Sb. (vybrané aspekty), Trestněprávní revue, 2002, číslo 2, 5 stran, ISBN 1213 – 5313

Kontaktní údaje na autora – email:

53576@mail.muni.cz

